

УДК 316.346.2 (47773)

Ярошенко В.М., Коротич А.Б., Миколаївський державний гуманітарний університет імені Петра Могили

Ярошенко Віра Миколаївна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили, депутат Миколаївської міської ради. Коло наукових інтересів – етика в політиці та державотворенні.

Коротич Аліна Борисівна – магістр політології, випускник факультету політичних наук Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили. Коло наукових інтересів – вплив засобів масової інформації на вирішення державотворчих проблем в Україні.

Аналіз гендерної політики на Миколаївщині

У статті розробляється проблематика розширення гендерної демократії в Україні. Автор формулює шляхи утвердження гендерного рівноправ'я у всіх сферах суспільного життя на прикладі Миколаївської області.

The article deals with problems of spreading of gender democracy in today's Ukraine. The author formulates the paths for affirming equality of gender rights in realms of social life by the example of Mykolayiv region.

Так звана “гендерна проблема” давно турбує громадськість багатьох країн світу. Як стверджують фахівці у цьому питанні, чотири роки тому про утвердження рівних прав і можливостей жінок і чоловіків заговорили й в Україні. При цьому на перший план вийшли питання про формування нової суспільної свідомості, подолання гендерних стереотипів. Проблема гендер-

ної нерівності є надзвичайно актуальною для нашої країни.

Невелика кількість жінок-лідерів не може достатньою мірою професійно впливати на процес вироблення законів. А якщо врахувати, що політика, політична система суспільства і її основна інституція – держава – є найактивнішою сферою, яка найширше охоплює своїм впливом

усе суспільство і найбільш мобільно діє, то воля чоловіків фактично стає панівною майже в усіх сферах державного і громадсько-політичного життя, бо ще досить живучі традиції недооцінки можливостей жінки у державних структурах (1998 рік – склад обраних народних депутатів у співвідношенні приблизно 9:1; у 1989 р. в СРСР у складі Політбюро не було жінок зовсім до 19-8 р. [1]).

Україна займала 28 місце серед країн світу за відсотком жінок, обраних або призначених на посади міністерського рівня. Для жінки бути обраною і досягти посад у вищих ешелонах влади, де приймаються рішення, наприклад, до рівня міністра, його заступника або держсекретаря, і для чоловіка, який обирається на подібні посади, далеко не одне й те ж. Жіноче лідерство вибудовується не по одному, а одночасно по двох векторах: чоловічому і власне жіночому.

Щоб стати лідером, жінка має довести чоловікам і жінкам, що вона краща за них у виконанні соціальних ролей і функцій загального значення, і те, що вона ближча за інших жінок до ідеалу жіночого (з цього приводу у 90-х роках з'явився термін “скляна стеля”, який відбиває перешкоди, що не дозволяють жінкам-лідерам займати відповідні пости директивного рівня, почасти бувають неявними і тому проти них важко боротись як офіційно, так і неофіційно) [5].

У кризових соціально-економічних умовах дедалі очевиднішою стає гендерна дискримінація, зокрема на ринку праці, яка викидає жінок за борт рівноправної праці і отримання прибутку (жінки становлять 65% зареєстрованих безробітних в Україні; нижча, у середньому на 25-30% порівняно з чоловіками, оплата праці жінок). Всім відомо про аспект гендерної нерівності, який існує при розподілі виконуваних сімейних функцій, зокрема у догляді за дітьми.

Мені здається, що світ, у якому жінка могла б почуватися зручно та безпечно, а також самореалізуватися, можна створити тоді, коли ліквідується економічна залежність жінок від чоловіків і економічне зубожіння їх у цілому; здолається нерівний розподіл домашніх обов'язків, що накладає на жінку подвійний тягар; підвищиться занижений соціальний статус жінки у країні; подолається недовіра виборців до жінок у політиці; зміниться система соціальних норм (традиції, звичаї, моральні норми), якими суспільно-політичне життя, в основному, визначається як чоловіче, тобто віддане у розпорядження

чоловіків; знищиться формування у засобах масової інформації образу жінок як некомпетентних політиків, а чоловіків як істинних володарів наукових поглядів і реальної практики; досягнеться підтримка з боку чоловіків; у суспільстві сформується гендерна політика, гендерна свідомість.

На політичну арену сьогодні виходять гідні жінки: в Парламенті, на посадах міністрів, голів Комітетів, керівників у держустановах. Зараз діють понад 20 всеукраїнських, міжнародних та близько 80 регіональних жіночих громадських організацій і об'єднань. Саме завдяки послідовній, кропіткій і наполегливій роботі жінок існує сьогодні Міністерство України у справах сім'ї та молоді [3].

У Верховній Раді 14 скликання кількість жінок – народних депутатів майже подвоїлася порівняно з попереднім, а кількість жінок-депутатів у вищому органі влади збільшилася і поступово наближається до середнього світового показника представленості жінок у парламентах – 10%. Значно збільшився відсоток жінок у радах місцевого рівня – 38% (на 8% більше, ніж на виборах до місцевих рад у 1994 році). Свідомість сучасної українки, її світогляд доводять про можливість ділового впливу на суспільство і його моральний клімат, про можливість створення умов, коли жінка була вільною при прийнятті рішень та у виборі своєї політичної, трудової та репродуктивної поведінки [5].

Аналіз гендерної політики на Миколаївщині

Миколаївщина не є винятковим регіоном країни, де соціальна рівноправність представників різних статей потребує реформування.

Найближчою метою поборників гендерної політики є поліпшення положення жінок в області, посилення їхньої ролі у всіх сферах громадського життя і держави.

Таким чином, лише близька 15% депутатів міської ради – жінки, близька 10% жінок нашого міста беруть участь у політичних партіях та об'єднаннях. Невеликий процент представництва жінок і на керівних посадах. Здебільшого жінки, які працюють на виробництві та в бізнесі, досягають рівня “замів”, а у місцевому самоврядуванні та державному управлінні Миколаївщини жінкам “перепадають” лише другорядні посади [8].

Багато з жінок нашого міста зустрічаються з проблемами під час прийняття на роботу, коли

перевагу за інших рівних умов віддають претендентам-чоловікам, відмову здебільшого не пояснюють, а в нашому законодавстві відсутній механізм позову за гендерну дискримінацію. Відсоток безробітних серед жінок нашого міста також є досить високим.

У даний час громадська активність жінок реалізується через їх участь у діяльності громадських організацій та благодійних фондів. Протягом дев'яти років незалежності Української держави жіночий рух виявив надзвичайну активність в утвердженні гендерної рівноправності.

Створюється велика кількість нових жіночих організацій з орієнтацією на підвищення статусу жінки, які прагнуть до науково осмислених процесів у жіночому русі, наповнення його новим змістом, надання йому нових рис розвитку. Спостерігається консолідація жіночих сил у суспільстві, вихід за межі власної громадської структури і включення в політичну та суспільну діяльність, у розв'язання загальнодержавних проблем.

Проблеми гендерної нерівності та захисту прав жінок Миколаївщини вирішують жіночі організації, які ставлять перед собою різні завдання.

На сьогоднішній день надзвичайно актуальною стає проблема торгівлі жінками. Наш регіон, на жаль, не є виключенням. Багато з миколаївських жінок потрапили в пастку.

Для багатьох закордонний заробіток обернувся трагедією. Коріння цієї проблеми полягає, насамперед, у незнанні законів та юридичній безграмотності жіноцтва.

Обласна жіноча організація "Дана" намагається допомогти жінкам та запобігти трагедії. Організація надає юридичні консультації, проводить заходи, спрямовані на запобігання насильству та попередження торгівлі жінками. Метою її діяльності є також підвищення статусу та ролі жінки в суспільстві, захисту її прав та інтересів.

Несприятливі тенденції демографічних процесів в Україні набули кризового характеру. Стан кризи характеризується депопуляцією населення, масштаби якої постійно зростають. Спостерігається значне зниження народжуваності, погіршення стану здоров'я населення, в тому числі жінок та дітей, що виявляється у стрімкому скороченні середньої тривалості життя населення.

В Україні все ще спостерігається найвища смертність серед країн Центральної і Східної

Європи і найнижчий середній рівень тривалості життя. Протягом останніх шести років кожного року чисельність населення скорочувалась у середньому приблизно на 0,4 млн. осіб. В нашій області на сьогоднішній день спостерігається від'ємний показник народжуваності (7,8%). Жакливою є й статистика абортів в нашому регіоні, на сьогоднішній день на Миколаївщині на 100 родів припадає близька 80 абортів. Останнім часом вік жінок, що звернулися за подібною послугою до лікарів, різко скоротився (за даними Миколаївського облздраввідділу).

Проблемами здоров'я жінок та захистом материнства займається Миколаївський обласний жіночий центр "екоініціатива".

Центр проводить збір і аналіз інформації про дотримання екологічних прав жінок України на безпечний для життя і здоров'я стан навколишнього середовища. Проводяться "круглі столи", конференції із залучення жіночих організацій та тренінги для волонтерів, які допомагають жінкам з раковими захворюваннями. Розробляються програми для підтримки дітей з проблемами здоров'я. Відкрито громадську приймальню для інформаційної роботи з жінками міста та області. Надається також допомога хворим жінкам у захисті своїх прав і пошуках фінансування для лікування, у створенні фонду допомоги жінкам-інвалідам. Видається інформаційний листок. Працює школа самодіагностики і профілактики раку молочної залози.

Відповідно до Конституції України, загальних стратегій Пекінської декларації та Платформи дій, інших міжнародних документів жінки мають рівні з чоловіками права на працю та рівну винагороду за неї. Однак, незважаючи на те, що їх освітній рівень навіть вищий, ніж у чоловіків, рівень середньої заробітної плати жінок в Україні значно нижчий, ніж чоловіків. Але за останні роки спостерігається тенденція до зменшення гендерних "перекосів" у рівні заробітної плати. Якщо у 1995 році середня заробітна плата жінок становила 80,1% середньої заробітної плати чоловіків, то на кінець 1999 року цей показник дорівнював 72,4%.

Однак рівень заробітної плати жінок значно знижується при переході з галузей, де домінують чоловіки, а більшість працюючих – жінки. Найвищий рівень оплати праці фіксувався в галузях промисловості, зокрема у паливній, атомній та електроенергетиці, в яких більшість працівників (65-73%) – чоловіки. У цих галузях во-

на була в 2,2-3,6 раза вища, ніж у працівників соціальної сфери (культура, соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта), де 72-87% працюючих – жінки.

Слід також зазначити, що в жодній з галузей заробітки жінок не перевищують заробітків чоловіків. Найменшу заробітну плату порівняно з чоловіками (57,2%) отримували жінки в таких галузях, як фінансування, кредитування та страхування, де працює 71,4% жінок; зв'язок (60,2%) – серед працюючих 63,9% жінок; та громадське харчування (64,8%) – серед працюючих 81,2% жінок.

Рівень оплати праці в Україні є надзвичайно низьким. У 1999 році середньомісячна заробітна плата жінок, зайнятих у галузях економіки, становила 148,89 грн. (майже 30 доларів США). Зі значними проблемами стикається українська жінка і під час відкриття власної справи. Банки здебільшого розглядають жінок як ненадійних дебіторів.

Миколаївська організація “Діловий жіночий центр” займається наданням допомоги жінкам у сфері бізнесу, проводяться різноманітні тренінги та семінари, ведеться робота із запобігання дискримінації жінок у діловій сфері. Надається також правова допомога жінкам, які вирішили відкрити власну справу. Аналогічними справами займається й Миколаївська Ліга-клуб ділових і професійних жінок. Діють у регіоні також Миколаївська міська організація Всеукраїнського жіночого Народно-демократичного об'єднання “Дія” та Миколаївська міська громадська жіноча організація “Дар життя”.

В Україні жінка реально користується рівни-ми з чоловіком правами щодо доступу до освіти, одержання документів про освіту в навчальних закладах усіх типів (винятком є окремі спеціальності, які можуть становити загрозу або справляти негативний вплив на здоров'я жінок), мають право на рівний з чоловіками доступ до навчальних програм, літератури, іспитів, одержання кваліфікації, навчальних приміщень, обладнання та устаткування, отримання стипендій, інших видів соціальної та матеріальної допомоги на одержання освіти. За останні п'ять років у статистиці запроваджено ряд показників, що визначають основні параметри освіти.

Ситуацію у сфері освіти відображають такі кількісні показники: у 1999 році на 10 тис. мешканців України припадало 1379 учнів середніх загальноосвітніх закладів, 105 учнів професійно-

технічних закладів, 359 студентів вищих навчальних закладів різного рівня акредитації, аспірантів та докторантів. Нині у 22 тис. шкіл, ліцеїв, гімназій і колегіумів навчається майже 7 млн. учнів, що становить 78% загальної чисельності населення віком від 6 до 17 років. Серед учнів 49% – дівчата. В нашому місті велике значення приділяється також і питанням гендерної освіти.

У вузах нашого міста запроваджена гендерна освіта, зокрема курс “Жінка і політика”, який дає можливість молоді досягнути соціальні закономірності гендерних процесів сьогодення. Цей курс запроваджений, зокрема, в Миколаївському державному університеті та Миколаївському державному гуманітарному університеті ім. Петра Могили.

Самоорганізація і самовпорядкування життя українського суспільства на демократичних засадах потребує нового змісту всієї системи соціальних норм, що регулюють нові суспільні відносини, а також вдосконалення тих з них, що історично себе виправдали. 3-поміж цих норм визначальне місце посідають правові норми – важливий чинник регулювання взаємин між статтями в суспільстві. Тому в Україні нині триває розробка законів та інших нормативно-правових актів постійної дії, що закріплюють зміни у гендерних відносинах та спрямовують їх розвиток.

На порозі XXI століття Україна виходить на нові критерії визначення та утвердження суспільного прогресу. Гендер – один із тих аспектів, що забезпечують трансформацію українського суспільства, його вихід на якісно новий рівень забезпечення Рівності, Розвитку й Миру.

Сучасне суспільство набуває змін не лише в системі політичних режимів, нових технологій, способів організації економіки, а й у традиційних уявленнях про фемінізм, про місце та роль жінки й чоловіка, про форми самоорганізації їхнього життя, про зміни в їхніх характеристиках як феноменів культури.

Важливим в утвердженні гендерної рівноправності є необхідність змін у менталітеті жінок і чоловіків. Особливо це стосується його політичного змісту. Жінки не зможуть змінити свій менталітет, доки не будуть включені у політичне та громадське життя, не братимуть участі в управлінні державними та громадськими справами на паритетних засадах з чоловіками. Зміни у політичній сфері, особливо в перехідний період виходу із системи тоталітаризму, де ще значною мірою панує політика, а в ній – чоловічий мента-

літет фізичної сили, відіграють вирішальну роль у встановленні в суспільстві гендерної справедливості. Розроблення нині в Україні Національної програми дій на 2001-2005 роки щодо створення умов для реалізації рівних можливостей жінок і чоловіків у суспільстві на основі гендерного підходу буде основою для гармонізації міжстатевих відносин, утвердження паритетної демократії.

В Україні немає жодного законодавчого документа, який би містив статті чи норми дискримінаційного змісту щодо жінок. Говорячи про прогресивне законодавство України, важливо не забувати, що Україна – це не тільки одна із найбільших держав Європи, територія якої – 603,700 кв. км, чисельність населення – майже 50 млн., а й те, що 54% населення становлять жінки і в робочій силі їх частка більша половини. Це високий рівень порівняно з міжнародними стандартами. Крім того, як свідчить статистика, в апаратах центральних органів виконавчої влади більшість працівників становлять жінки. Однак серед керівників усіх рівнів влади їх кількість незначна.

Хоча кількість жінок-депутатів у вищому законодавчому органі влади збільшилася (1994 рік – 19 жінок – народних депутатів України, 1998 рік – 37) й поступово наближається до середнього світового показника представленості жінок у парламентах – 10%, однак вона свідчить про глибоку гендерну нерівність у країні, незбалансованість міжстатевих відносин, відсутність рівноваги між жінками і чоловіками у політичній сфері.

Отже, політична влада є, в основному, одностатевою і виконує чоловічу волю, а також пропонує чоловічі цінності й стандарти для всього суспільства. А якщо врахувати, що політика, політична система суспільства і її основна інституція – держава є найвпливовішою, найактивнішою сферою, яка найширше охоплює своїм впливом все суспільство і найбільш мобільно діє, то воля чоловіків фактично стає панівною майже в усіх сферах державного і громадсько-політичного життя.

Жінка здебільшого залишається поза державними та іншими формами політичного владарювання. Немає жодної жінки-депутата у складі керівництва Верховної Ради України і лише дві жінки – серед 24 голів комітетів Верховної Ради України. Сьогодні у складі уряду працює дві (10%) жінки. Це віце-прем'єр-міністр України з паливно-енергетичного комплексу і міністр юс-

тиції. Із 15 державних комітетів України лише один очолює жінка. Серед заступників міністра – шість жінок, серед заступників голів державних комітетів – лише три, а серед заступників інших центральних установ України – одна жінка.

Немає жодної жінки серед керівництва Адміністрації Президента України, у складі керівництва Ради Міністрів Автономної Республіки Крим та на посаді голів обласних (міських) державних адміністрацій, а серед заступників голів обласних державних адміністрацій їх лише п'ять.

Якщо відсоток жінок у Верховній Раді України невисокий, то у радах місцевого рівня він значно вищий. Статистичні дані свідчать, що чим нижчий рівень органів державної влади, тим вони доступніші для жінок. За результатами виборів 1994 року, жінки в депутатському корпусі становили 30%.

Недостатнє представництво жінок на керівних посадах в органах виконавчої влади й управління не дає їм змоги реально впливати на процеси прийняття рішень і брати активну участь у їх реалізації, гальмує вирішення багатьох соціально-економічних питань і процес, спрямований на підвищення статусу жінок у суспільстві. Тому сьогодні одночасно з участю у здійсненні основних заходів щодо зміцнення незалежності, розвитку демократії, подолання економічної кризи жінки ставлять завдання про включення їх в усі процеси розвитку сучасного суспільства, залучення до розроблення і прийняття економічних, політичних, соціальних і правових рішень на всіх рівнях влади.

З метою гарантованого права участі жінок в управлінні справами суспільства необхідно на законодавчому рівні передбачити певне представництво жінок у складі комітетів Верховної Ради України, Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади. Певні кроки в цьому напрямі зроблено. За дорученням уряду найближчим часом передбачається забезпечити формування резерву кадрів для органів виконавчої влади, збалансованого за статями.

Певні кількісні зміни у складі депутатів залежно від статі спостерігалися на виборах до місцевих рад у 1998 році. Жінки, обрані депутатами місцевих рад, становили вже близько 38%, що на 8% більше порівняно з кількістю жінок, обраних у 1994 році [7].

Обрання жінок до державних владних структур місцевого рівня є кроком до виходу їх на

національну політичну арену. Участь у виборах – надзвичайно важлива справа вже тому, що вони є політичною практикою як для жінок-лідерів, так і для виборців. Від вибору кандидатів у депутати на етапі формування владних структур залежить ефективність політичної діяльності представницьких органів [6].

Література

1. Академічна наука і науковці в сучасній Україні (за результатами соціологічного дослідження). – К., 1998.
2. Алешина Ю.Е., Лекторская Е.В. Ролевой конфликт работающей женщины // Вопр. психологии. – 1989.
3. Алексієнко С.О., Тригубенко В.В. З історії жіночої освіти в Україні // Відродження: Часопис з питань
4. Ахаладзе М. і Т. Бережіть жінок – наше багатство // Президентський вісник. – 2000. – 4-10 лист.
5. Бут Л. Що означає слово “гендер” // Я, ти, ми. – 2000. – № 5.

За позитивного розширення гендерної демократії на місцевому рівні все ж основні стратегічні рішення загальнодержавного характеру, формування і визначення напрямів державної політики, прийняття законів здійснюються саме у вищому законодавчому органі державної влади, місця в якому соціуму жіноцтва ще доведеться виборювати.

6. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків Україна, Київ, 2000.
7. Лавриненко Н.В. Гендерні дослідження в соціології. Програма лекційного курсу. – К., 1998. – 23 с.
8. <http://www.un.kiev.ua:8080/gender/index.htm> – сайт Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), програма “Гендер у розвитку”.
9. <http://www.un.org/womenwatch> – The United Nation Working for Women.
10. <http://mykolayiv.osp.com.ua>.

Надійшла до редколегії 16.01.2004 р.